Dilin Tarihî Süreçteki Değişimi ve Türkçenin Önemli Sözlükleri

Çalışma Kâğıdı · 30 Soru · Kolaydan Zora

Ad Soyad _____ Sınıf / No _____ Tarih _____

KONU ÖZETİ

- **Dil canlı ve sosyal bir varlıktır:** doğar, gelişir, değişir. Bir milleti millet yapan temel ögelerden biridir.
- **Dilin değişimini etkileyen sebepler:** din değiştirme (İslamiyet'le Arapça ve Farsça sözcükler), göç ve coğrafya, siyasi ve toplumsal değişimler, kültür etkileşimi, teknoloji, çeviri faaliyetleri, yazarların dil tercihleri, dil politikaları.
- **Divanü Lugati't-Türk** (Kâşgarlı Mahmud, 11. yy): Araplara Türkçe öğretmek için yazılan Türkçe–Arapça sözlük; dil bilgisi, sözlük ve ansiklopedi niteliğindedir, ilk Türk dünyası haritasını içerir.
- **Diğer önemli eserler:** Mukaddimetü'l-Edeb (Zemahşerî, 12. yy; Arapça, Farsça, Türkçe, Moğolca), Codex Cumanicus (Kuman/Kıpçak Türkçesi), Muhakemetü'l-Lugateyn (Ali Şir Nevai, 15. yy; Türkçe–Farsça karşılaştırması), Lehce-i Osmani (Ahmed Vefik Paşa), Kamus-ı Türkî (Şemseddin Sami).
- **Cumhuriyet Dönemi:** 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti (bugünkü TDK) kuruldu; Türkçe Sözlük'ün ilk baskısı 1945'te yayımlandı. Güncel Türkçe Sözlük ve diğer sözlükler bugün dijital ortamda da kullanılmaktadır.

KOLAY Isınma Soruları (1–10)

1 Eserleri yazarlarıyla eşleştiriniz.

1. Divanü Lugati't-Türk
2. Muhakemetü'l-Lugateyn
3. Kamus-ı Türkî
4. Lehce-i Osmani

a) Ahmed Vefik Paşa
b) Kâşgarlı Mahmud
c) Şemseddin Sami
d) Ali Şir Nevai

2 Aşağıdaki ifadelerin başına doğru ise **D**, yanlış ise **Y** yazınız.

( ) Dil, toplumdaki değişmelerden etkilenmeyen durağan bir varlıktır.
( ) İslamiyet'in kabulüyle Türkçeye çok sayıda Arapça ve Farsça sözcük girmiştir.
( ) Divanü Lugati't-Türk, Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmıştır.
( ) Türk Dil Kurumu 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla kurulmuştur.

3 Kâşgarlı Mahmud'un Divanü Lugati't-Türk'ü hangi yüzyılda yazılmıştır?

A) 9. yüzyıl B) 13. yüzyıl C) 15. yüzyıl D) 11. yüzyıl E) 18. yüzyıl

4 Aşağıdakilerden hangisi Divanü Lugati't-Türk'ün özelliklerinden biri **değildir**?

A) Türkçe sözcüklerin Arapça karşılıklarını verir.
B) İçinde bir Türk dünyası haritası bulunur.
C) Atasözleri ve şiir örneklerine yer verir.
D) Türk boyları ve dilleri hakkında bilgi içerir.
E) Türkçeden Türkçeye yazılmış ilk sözlüktür.

5 Boş bırakılan yerleri uygun sözcüklerle doldurunuz.
a) Türkçe Sözlük'ün ilk baskısı ..... yılında yayımlanmıştır.
b) Türkçe ile Farsçayı karşılaştırıp Türkçenin üstünlüğünü savunan eser ..... adını taşır.
c) Kuman (Kıpçak) Türklerinin söz varlığını içeren derleme ..... olarak bilinir.

6 İslamiyet'in kabulüyle Türkçeye çok sayıda Arapça ve Farsça sözcük girmesi, dilin değişimini etkileyen hangi sebebe örnektir?

A) Teknolojik gelişme
B) Harf devrimi
C) Din değiştirme
D) Çeviri faaliyetleri
E) Yazarların dil tercihi

7 Tanzimat'tan sonra "tiyatro, roman, gazete" gibi sözcüklerin Türkçeye girmesinde aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur?

A) Batı kültürüyle etkileşim
B) Göktürk yazıtları
C) Moğol istilası
D) Arap alfabesinin kabulü
E) Halk şiiri geleneği

8 Şemseddin Sami'nin, kendisinden sonraki pek çok sözlüğe kaynaklık eden ve Türk sözlükçülüğünün dönüm noktası sayılan eseri aşağıdakilerden hangisidir?

A) Lehce-i Osmani
B) Kamus-ı Türkî
C) Lehcetü'l-Lügat
D) Mukaddimetü'l-Edeb
E) Kutadgu Bilig

9 "Otuz yıl önce 'fare' denince herkesin aklına yalnızca bir hayvan gelirdi; bugün aynı sözcük masamızdaki küçük bir aleti de anlatıyor. 'Yüklemek, indirmek, paylaşmak' gibi eski fiiller yeni anlamlar kazandı. Öte yandan kimi yabancı sözcükler hiç değişmeden günlük konuşmaya yerleşti. Dil, konuşanların hayatı değiştikçe sessizce kendini yeniliyor."
Bu parçada dilin değişimini etkileyen hangi sebep üzerinde durulmuştur?

A) Din değiştirme
B) Teknolojik gelişmeler
C) Göç
D) Savaşlar
E) Alfabe değişikliği

10 Aşağıdakilerden hangisi bir sözlük **değildir**?

A) Divanü Lugati't-Türk
B) Kamus-ı Türkî
C) Kutadgu Bilig
D) Lehce-i Osmani
E) Codex Cumanicus

ORTA Pekiştirme Soruları (11–20)

11 (I) Dil, onu konuşan toplumun yaşadığı her şeyin izini taşır. (II) Bir toplum din değiştirdiğinde yeni kavramlarla birlikte yeni sözcükler de dile girer. (III) Göçler, dillerin başka dillerle karşılaşmasına yol açar. (IV) Sözlükler genellikle alfabetik sıraya göre düzenlenir. (V) Teknolojideki gelişmeler de her gün dile yeni kavramlar kazandırır.
Bu paragrafta numaralanmış cümlelerden hangisi düşüncenin akışını bozmaktadır?

A) I B) II C) III D) IV E) V

12 "Otuz yıl önce 'fare' denince herkesin aklına yalnızca bir hayvan gelirdi; bugün aynı sözcük masamızdaki küçük bir aleti de anlatıyor. 'Yüklemek, indirmek, paylaşmak' gibi eski fiiller yeni anlamlar kazandı. Öte yandan kimi yabancı sözcükler hiç değişmeden günlük konuşmaya yerleşti. Dil, konuşanların hayatı değiştikçe sessizce kendini yeniliyor."
Bu parçaya göre aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Yabancı sözcükler Türkçeye hiç girmemiştir.
B) Dil otuz yıl içinde hiç değişmemiştir.
C) Fiiller eski anlamlarını tamamen yitirmiştir.
D) Teknoloji dili yalnızca yoksullaştırır.
E) Var olan sözcükler zamanla yeni anlamlar kazanabilir.

13 Eserleri özellikleriyle eşleştiriniz.

1. Mukaddimetü'l-Edeb
2. Codex Cumanicus
3. Muhakemetü'l-Lugateyn
4. Türkçe Sözlük (TDK)

a) Cumhuriyet Dönemi'nde hazırlanan, ilk baskısı 1945'te yapılan sözlük
b) Zemahşerî'nin Arapça, Farsça, Türkçe ve Moğolca sözcükleri içeren eseri
c) Çağatay sahasında Türkçe ile Farsçayı karşılaştıran eser
d) Karadeniz'in kuzeyindeki Kuman Türklerinin söz varlığını yansıtan derleme

14 Ali Şir Nevaî'nin Muhakemetü'l-Lugateyn'i yazmasındaki temel amaç aşağıdakilerden hangisidir?

A) Türkçenin Farsça kadar, hatta ondan daha zengin bir dil olduğunu göstermek
B) Araplara Türkçe öğretmek
C) Arapça dil bilgisini açıklamak
D) Osmanlı tarihini yazmak
E) Halk şiirinin kurallarını belirlemek

15 Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet Dönemi'nde dil alanında yapılan çalışmalardan biri **değildir**?

A) Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulması
B) Latin harflerinin kabul edilmesi
C) Türkçe Sözlük'ün hazırlanması
D) Tarama ve derleme sözlüklerinin yayımlanması
E) Kamus-ı Türkî'nin yazılması

16 Aşağıdaki ifadelerin başına doğru ise **D**, yanlış ise **Y** yazınız.

( ) Bir milletin dili, o milletin tarihinden ve kültüründen izler taşır.
( ) Göçler, dillerin birbirinden sözcük almasına zemin hazırlayabilir.
( ) Çeviri faaliyetlerinin dilin gelişimine hiçbir etkisi yoktur.
( ) Yazarların dil tercihleri yazı dilini etkileyebilir.

17 "Bu eser yalnızca bir sözlük değildir; Türk boylarının yaşadığı yerleri, törelerini, inanışlarını, atasözlerini ve dil özelliklerini de anlatır. Bu yönüyle bir ansiklopedi gibidir."
Bu açıklamada sözü edilen eser aşağıdakilerden hangisidir?

A) Lehce-i Osmani
B) Muhakemetü'l-Lugateyn
C) Divanü Lugati't-Türk
D) Kamus-ı Türkî
E) Türkçe Sözlük

18 Aşağıdaki sözcük çiftlerinden hangisi, yabancı bir sözcüğün Türkçe karşılığıyla birlikte verildiği bir örnek **değildir**?

A) bilgisayar – kompüter
B) kalıcı – daimî
C) okul – mektep
D) kitap – defter
E) yazılım – software

19 Aşağıdakilerden hangisi bir dilin söz varlığının **zenginleşmesine** doğrudan katkı sağlamaz?

A) Sözcüklerin yazımında büyük harf kurallarının değişmesi
B) Yeni kavramlara karşılık türetilmesi
C) Yerel ağızlardaki sözcüklerin derlenmesi
D) Bilim ve sanat terimlerinin belirlenmesi
E) Eski metinlerdeki sözcüklerin taranması

20 Dilin tarihî süreç içerisindeki değişimini etkileyen sebeplerden üçünü yazarak her biri için bir örnek veriniz.

ZOR Düşünme Soruları (21–30)

21 I. Türkçe–Arapça bir sözlüktür.
II. Türk dünyasına ait bir harita içerir.
III. Cumhuriyet Dönemi'nde hazırlanmıştır.
IV. Karahanlılar döneminde yazılmıştır.
Divanü Lugati't-Türk için verilen bilgilerden hangileri **doğrudur**?

A) Yalnız I B) I ve III C) II ve III D) I, II ve IV E) I, III ve IV

22 Aşağıdaki eserlerin yazıldığı yüzyıllara göre eskiden yeniye doğru sıralanışı hangisidir?
I. Kamus-ı Türkî II. Divanü Lugati't-Türk III. Muhakemetü'l-Lugateyn IV. Mukaddimetü'l-Edeb

A) II – III – IV – I B) II – IV – III – I C) IV – II – III – I D) II – IV – I – III E) IV – II – I – III

23 "Bir toplumun millet niteliği kazanabilmesi, her şeyden önce o millete özgü bir dilin varlığına bağlıdır. Dil; ortak duyguların, anıların ve değerlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı bir köprüdür. - - - -"
Bu parça aşağıdakilerden hangisiyle tamamlanırsa anlam bütünlüğü sağlanır?

A) Bu yüzden dilini kaybeden bir toplum, zamanla kimliğini de kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalır.
B) Oysa dil yalnızca günlük ihtiyaçları karşılamak için vardır.
C) Sözlükler de bu nedenle alfabetik düzenlenir.
D) Her millet aynı dili konuşmak zorundadır.
E) Dilin gelişimi yalnızca teknolojiye bağlıdır.

24 Aşağıdaki durumlardan hangisi dilin değişiminde **çeviri faaliyetlerinin** etkisine örnektir?

A) Göç eden ailelerin çocuklarının iki dili karışık konuşması
B) Yeni bir dinin kabulüyle ibadet sözcüklerinin dile girmesi
C) Bir şairin şiirlerinde halk ağzından sözcükler kullanması
D) Mahalle kültürünün kaybolmasıyla bazı sözcüklerin unutulması
E) Batıdan yapılan felsefe çevirileriyle "bilinç, özne, nesnel" gibi terimlerin yaygınlaşması

25 Divanü Lugati't-Türk ile Muhakemetü'l-Lugateyn'in **ortak** yönü aşağıdakilerden hangisidir?

A) Aynı yüzyılda yazılmış olmaları
B) Türkçenin değerini ve zenginliğini ortaya koyma bilinciyle yazılmış olmaları
C) Türkçeden Türkçeye sözlük olmaları
D) Latin harfleriyle yazılmış olmaları
E) Aynı Türk lehçesini anlatmaları

26 "Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlatılan dil çalışmalarıyla 'mektep' yerine 'okul', 'muallim' yerine 'öğretmen', 'talebe' yerine 'öğrenci' sözcükleri resmî yazışmalarda ve derslerde yaygınlaştı. Kısa sürede gazeteler de bu kullanımı benimsedi."
Bu parçada dilin değişimini etkileyen sebeplerden hangisine örnek verilmiştir?

A) Din değiştirme
B) Göç ve coğrafya değişikliği
C) Siyasi ve toplumsal değişimler ile dil politikaları
D) Teknolojik gelişmeler
E) Yabancı dillerden yapılan çeviriler

27 "Kelimeler de insanlar gibidir; kimi doğar, kimi yaşlanır, kimi sessizce ölür. Dedemin 'yanlış' yerine kullandığı 'galat' artık pek duyulmuyor; torunumun ağzından düşmeyen bazı sözcükleri ise ben ilk kez duyuyorum."
Bu parçada asıl anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

A) Dil, kuşaklar arasında değişerek yaşamını sürdürür.
B) Yaşlıların kullandığı sözcükler daha doğrudur.
C) Yeni sözcükler dili bozmaktadır.
D) Sözlükler kullanılmayan sözcükleri silmelidir.
E) Her kuşak aynı söz varlığını kullanır.

28 Aşağıdakilerin hangisinde dilin değişimini etkileyen sebep **yanlış** belirlenmiştir?

A) Kurtuluş Savaşı sonrası yeni kurumlarla yeni kavramların ortaya çıkması – siyasi ve toplumsal değişim
B) Anadolu'ya gelen Türklerin yerel dillerle karşılaşması – göç
C) Şairlerin sade dili benimsemesi – yazarların dil tercihleri
D) İnternetle birlikte "çevrim içi" sözcüğünün kullanılması – teknoloji
E) Türkçe Sözlük'ün yeni baskısına bazı sözcüklerin eklenmesi – din değiştirme

29 I. Kuman (Kıpçak) Türklerinin söz varlığını yansıtır.
II. Harezm Türkçesine ait dil malzemesi içerir.
III. Türkçeden Türkçeye hazırlanmış bir sözlüktür.
Yukarıdaki bilgilerden hangileri Codex Cumanicus için söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

30 Günümüzde Türkçeye yabancı sözcüklerin girmesiyle ilgili düşüncenizi, bir örnek vererek üç-dört cümleyle yazınız.

Takıldığın soruyu işaretle, konu özetine tekrar göz at. Başarılar!
Diğer konuların çalışma kâğıtları ve deneme sınavları: **maarifpdf.com.tr**